

tálatja az olvasót társaságukban. Igaz, nem világokat, embereket rontók Bulatovic ördögei, csupán kicsikék, kormoslelkűek, kik örülnek, hogy még élhetnek, hogy még nem söpörte el őket az idő, a társadalmi élet. Éppen ezért veszélytelenek is.

Az író, a valóban tehetséges Miodrag Bulatovic, az élet legeriferikusabb köreit járja, onnan ez a könyve is, de ennél azt hiszem ő sem akar megállni, tovább akar indulni onnan az élet központibb, általánosabb, átfogóbb problémái felé, az embert is felfedezi, nem féreg voltában és karikatúrájában, hanem emberi mivoltában is. Mert az igazi író csak addig foglalkozik a rosszal, a sötét és penészes lélekkel, míg le nem győzte azt, elsősorban önmagában; és azután valóban, rendeltetésnek tudatában, az embert közelíti meg, hogy egyszer már felmutathassa értékeit, szépségeit is.

BORI Imre

NELSON ALGREN:

AZ ARANYKEZŰ EMBER

(*The Man with the Golden Arm*), regény. Ivan Slamnig és Antun Soljan fordítása. Zora kiadás, Zágráb, 1955

A nagy amerikai írónemzedék, Hemingway, Faulkner, Steinbeck, az egykori „elveszett generáció” már szinte klasszikus generációja lett az amerikai irodalomnak, s egy természetes folyamat következményeként jelentkeznek azok, akik ma még „fiatalok”, holnap pedig ők töltik be a megüresedett irodalmi pozíciókat. Irwin Shaw regényével és színdarabjaival teljes elismerést szerzett; s vele együtt, a sok fiatal közül főleg kettő, Norman Mailer és Nelson Algren tarthat igényt arra, hogy nemsokára a „mai amerikai regény” alatt az ő műveikre gondol az ember.

Ahogy Faulkner és Caldwell a déli államok életét, Steinbeck a farmerek világát választotta tárgyául, ahogy Dos Passos az egész amerikai valóság keresztmetszetét akarja adni az U. S. A. trilógiában, úgy szentelte magát Nelson Algren a chicagói alvilág bemutatásának. „Az aranykezü ember” című regény arról a külön világról szól, ahol

gyakran az erőszak nyújt egyedüli életlehetőséget, ahol emberre vadásznak, egyik napról a másikra élnek, lebujokban, tömeglakásokban, az utcán és a börtönben. Francis Majcinek, a lengyel-származású amerikai betörő élete és viszontagságai köré fonja Algren az eseményeket, és csodálatos képét festi a chicagói alvilágnak. Betörők, hamiskártyások, morfínisták, utcalányok, zsaruk, gyilkosok, idült alkoholisták élnek a regény oldalain — az élet egyik arca. Azt az Amerikát ismerjük meg embereivel együtt Algren regényében, amelyet eddig nem ismertünk; mert Steinbeck csavargói „legálisak”, ezek azonban, az „Aranykezü ember”-ben, törvényen kívül állnak. A rendőrfőnök csak a kedvező pillanatot fonja, hogy lecsapjon rájuk, s aztán villamosszékre kerüljenek. Ők meg közben keverik a kártyákat, kutyákat lopnak és adnak el, kábítószereket csempésznek és — élnek. Örök bizonytalanságban, egy örök, be nem vallott rettegésben. Morfium és szesz jelenti számukra csak a menekülést, és szeretőjük öle.

Az alvilág furcsa, ijesztő légkörét mesterien teremti meg regényében Algren. Az „Aranykezü ember” szerkezete, bizonyos részletek túlméretezettsége miatt, kissé aránytalan, de meséjét nagyszerűen fonja, bővíti, új személyeket visz bele, a legcsekélyebb adatot is felhasználja, hogy a kép teljes legyen. A regényben nagyon sok alak szerepel, s habár közülük három-négy kiemelkedik, mindegyiküket magunk előtt láthatjuk, mert Algren nem ismer mellékszereplőt. Számára mindenki fontos, mindenki egy láncszem, egy sejt ebben a társadalomban; mindenkinek megvan a maga helye, ez a világ Frankie-n, az aranykezü kártyaosztogatón, Verében, a kutyatolvajon, Schwiefkán, a kocsmároson, Molly Novotny-n, az utcalányon, Zoskán, a béna nőn alapszik, de ha ők lebuknak, vagy felakasztják magukat, vagy villanyszékre ültetik őket — a világ nem omlik össze: jönnek új kártyaosztók és új morfiumkereskedők. És új rendőrök.

A légkör nyomasztó. A hatás leverő. Nemcsak egy ismeretnek vélt világ — talán titkolt —, eddig ismeretlen arcát

fedezték fel, hanem az ember ismeretlen arcát is: Azt a rosszat, azt az embertelent, amit a társadalom, tehát megint csak emberek teremtettek. Ezt Nelson Algren egy szóval sem említi, soha. Ő dinamikus párbeszédekkel, epikai erővel és, nagyon gyakran, gyönyörű, lágy lírával mondja el, amit arról a világról tud. Azt, a rosszról és az emberekről, az olvasó érzi az „Aranykezü ember” minden aranytérő oldalán.

Tomán László

OSKAR DAVIČO: FLORA, versek.
NOLIT-kiadás, Belgrád, 1955

A növények nevében írja szerelmét, a szerelem nevében írja költeményeit Davicsó. Ő elszakíthatatlanul a forradalom költője; megszoktuk, hogy verssoraiiban lázadás izzik, főmotívuma a lázadás, s a szerelem csak az emberi teljesség jegyében és kedvéért jelenik meg műveiben. A Flóra azonban tiszta szerelem. De Davicsó mégis Davicsó marad. Még észrevenni a szürrealizmus ki nem élt és meg nem irt maradványait, de itt van, talán már tökéletes formájában, az az új davicsói verssor, amely évek óta fel-felbukkan, a „Čovekov-čovek”-ben és a „Nastanjene oči”-ban is. Egy verssor, amely egy befejezetlen és egy megkezdett mondat, egy verssor, amely pontot tesz egy mondat végére, de nem fejezi be, hanem folytatja, és megtöri a gondolatot a következő mondatban, s új sorban folytatja és befejezi, ha ezt egyáltalán be lehet fejezni, mert a mondat első szava után megszakadó sor a végtelenséget, a befejezhetetlenség varázsát ígéri.

És a szavak! Davicsó új szavai, amelyek egyáltalán nem érezni a beteg neologizálás visszataszító szagát, a megokolatlanság és értelmetlenség határán járó szóalkotás hidegét; Davicsó új szavai mintha egyáltalán nem volnának újak, mintha a szerb nyelv elfelejtett évszázadaiból bányászta volna elő őket. Bonyolultak és súlyosak; dolognak, mint a növények szíve, mint Flóra szíve. Mint a költészet érverése.

A „Flóra” nem állomás Davicsó költészetében. A „Nastanjene oči” szabad-

ságharcos ciklusa után szükséges volt ez a könyv és ez a szerelem. A harci zaj után kellett az embernek. Kell a költőnek, a növények csendje; a szerelem némasága. Flóra a puskák után a párna, éberség után az álom. Amely mégis éber.

Azt mondják, Davicsó már sok versét megtagadta. Hogy ez jó-e, hasznos-e, majd eldönti az irodalomtörténet. Egy évszázad múlva nem a költő, hanem az idő tagadása dönti el könyvek és művek sorsát. Tíz év múlva, húsz év múlva, Davicsó megtagadhatja a Flórát. Az idő nem.

Tomán László

MIODRAG BULATOVIĆ:
DJAVOLI DOLAZE,
elbeszélések. NOLIT-kiadás, Belgrád,
1955

Azt mondják, a kritika elsőrendű feladata megértéssel és szeretettel foglalkozni avval a művel, amelyet nagytőja és boncolókése alá vesz. Enélkül még negatív ítéletet sem lehet mondani, mert az előítéletek, pártoskodás, ellenszenv lehetetlenné teszi a meggondolt, kimért, tárgyilagos és végeredményben, igazságos vélemény kialakítását. De mit tegyen a bíráló, ha olyan könyv kerül keze ügyébe, amely magábanvéve inkább taszít, mint vonz, már eleve avval a céllal készült, hogy előítéleteket szüljön, hogy az olvasót egészen határozott és egészen szélsőséges, intranszigenz állásfoglalásra kényszerítse, amelyben talán nincs egyetlen rokonszenves vonás sem, sőt, józan, racionálisan gondolkodó emberben undort vált ki?

Mert Miodrag Bulatovic könyve, a „Jönnek az ördögök” ilyen könyv. Bolondok, gyilkosok, mániákusok, alkoholisták, depressziósok, bénák, testileg-lelkileg rohadó emberek, vagy inkább rovarok, ahogy ő mondja, jönnek, élnek, dühöngenek, tombolnak, ölnek, szeretnek, gyűlölnék, szenvednek és ki-noznak ebben a könyvben. Az undort nem bentől érezzük, mint Antoine Riquentin, nem önmagunktól undorodunk (avagy —?), hanem ezektől a Vittorioktól, Átyimoktól, Zsivánoktól, Pali-